

Tiina R ü ü t m a a
(Tallinn)

PARTITIIVSUBJEKT JA -OBJEKT EESTI JA SOOME KEELES

Eesti ja soome süntaksi üks enam huvi äratanud probleem on, kasutades traditsioonilist terminoloogiat, totaalsuse/partsiaalsuse opositsioon, mis tuleb arvesse kolme lause liikme - subjekti, objekti ja predikatiivi puhul. Käesolevas artiklis vaadeldakse subjekti ja objekti vormivaheldusega seotud küsimusi.

Terminid totaalne ja partsiaalne ei ole küllalt täpsed haaramaks subjekti ja objekti vormivahelduse kõiki võimalikke funktsioone. Näiteks on partsiaalsust väljendava partitiivse objekti osatähtsus teiste partitiivobjekti liikide seas suhteliselt väike (Denison 1957 : 166). Subjekti puhul on nimetatud terminid tunduvalt põhjendatumad, ent siiski osaliselt inadekvaatsed. Ka nominatiivne subjekt võib mõnel juhul olla sisult partsiaalne (eriti eesti keeles) ja partitiivne subjekt väljendada tervikut (eitava või kahtleva sisuga lauses). Seega valitseb olukord, kus tervikut nimetatakse osa järgi. Vastuolule juhivad tähelepanu soome grammatikud, kes on eespool toodud opositsioonipaaride nimetamisel hakanud eelistama vormikriteeriumi. Subjekti puhul räägitakse nominatiivi/partitiivi, objekti puhul akusatiivi/partitiivi vaheldusest, kusjuures akusatiivobjekti all mõistetakse nii nominatiivi, genitiivi kui ka akusatiivi (viimane esineb ainult soome keeles) kujulist objekti (Karlsson 1979 : 45-46; Hakulinen, Karlsson 1979). Viimati mainitud terminite suurema täpsuse tõttu kasutatakse neid edaspidi ka käesolevas artiklis.

Eesti ja soome partitiivsubjekti ja -objekti võrdlemisel kasutatakse tõlkebaasilise kontrastiivse analüüsi meetodeid, kusjuures põhiliseks eesmärgiks on tuua esile sarnased ja erinevad mõjurid, mis põhjustavad subjekti ja objekti partitiivvormide kasutamise vaadeldavates keeltes. Analüüsitav materjal on kogutud ilukirjandusest, mõlemad keeled on esindatud nii originaaltekstide kui tõlgetega.

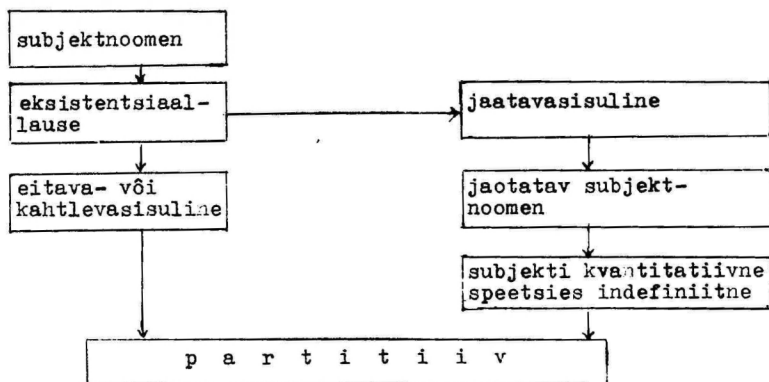
Selgus, et partitiivsubjekti ja -objekti esinemise tingimused on eesti ja soome keeles üldjoontes kattuvad, ent

tuleb siiski ette ka lahknevusi. Artikli esimeses osas tuuakse ära eesti ja soome partitiivsubjekti ja -objekti kasutamise peamised sarnasused ja erinevused, teine pool on pühendatud subjekti ja objekti partitiivvormide esinemise mõjurite võrdlusele.

Subjekt saab olla partitiivne ainult eksistentsiaallauses. Alati kasutatakse partitiivsubjekti eitava- või kahtlevasisulises eksistentsiaallauses.

Jaatavasisulise eksistentsiaallause subjekt saab olla partitiivne ainult subjektnoomeniga väljendatud mõiste jaotavuse korral. Partitiivsubjekti kasutatakse indefiniitse kvantitatiivse speetsiese väljendamiseks.

Partitiivsubjekti kasutamist mõjustavad tegurid võib üldjoontes kokku võtta järgmise skeemiga.

Joonis 1.

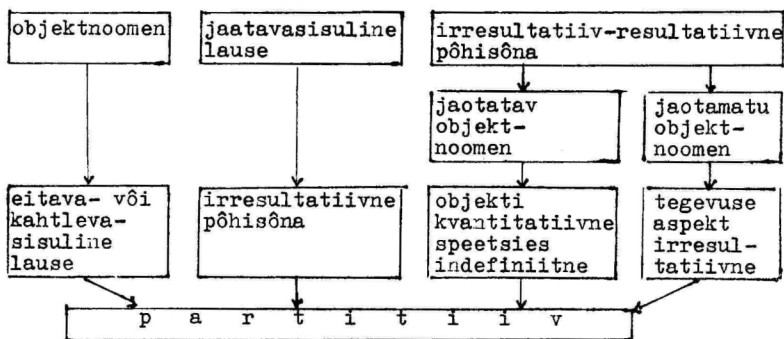
Peamiseks erinevuseks eesti ja soome subjekti vormi valikus on partitiivvormi fakultatiivsus eesti jaatavasisulises eksistentsiaallauses ja selle obligatoorsus soome keeles.

Partitiivobjekti kasutatakse alati eitava või kahtleva sisuga lauses. Objekt on partitiivne ka siis, kui ta ei laienda otseselt eitavaid verbivorme, vaid nende juurde kuuluvaid infinitiivivorme, samuti kui lause sisaldab muid eitavasisulisi elemente (nt meta-vormi).

Jaatavasisulise lause objekti vorm sõltub esmajoones verbi semantilisest iseloomust. Alati on partitiivis irresultatiivset verbi laiendav objekt. Kaheaspektilist verbi võib laiendada nii partitiiv- kui ka akusatiivobjekt. Jaotatava objektnoomeni korral viitab partitiiv objekti indefiniitsele kvantitatiivsele speetsiesele (Rajandi, Metslang 1979 : 8).

Kui objektnoomeniga tähistatud mõiste on jaotamatu, sõltub objekti vorm tegevuse aspektist. Partitiivobjektiga väljendatakse irresultatiivsust.

Skemaatiliselt võtab partitiivobjekti kasutamist mõjustavad (nõudvad) tegurid kokku joonis 2.

Joonis 2.

Partitiivobjekti kasutamine on järjekindlam eesti keeles. Peamised erinevused eesti ja soome partitiivobjekti esinemisel kaasnevad soome kvaasireresultatiivverbiges. Nimetatud verbid on eesti keeles järjekindlalt irresultatiivsed, soome keeles võib nendega seostuda ka akusatiivobjekt, nt nähdä, kuulla, muistaa, tietää. Eriliselt soome ja eesti keele erinevuste (laiemalt: põhja- ja lõunameresoome) seisukohalt on kvaasireresultatiivseid verbe käsitletud K. Kont (Kont 1963 : 84-91). Samuti on erinevusi fraseoloogismide, pronominaalsete ja infinitiivsetest verbivormidest sõltuvate objektide osas. Eesti keeles on kõigil nimetatud juhtudel levinum partitiivobjekt, soome keeles vastab sellele tihti akusatiivobjekt.

Nagu eelnevast selgub, võib subjekti ja objekti vormi valikut mõjustavad tegurid jagada põhimõtteliselt kahte rühma: (1) subjekt- ja objektnoomeni endaga seostuvateks ja (2) verbiga seostuvateks.

Noomeniga seostuvatest teguritest tuleks esmalt vaadelda subjekt- või objektnoomeniga väljendatud mõiste konsistentsist (jaotatavusest/jaotamatusest) sõltuvat partitiivi. Noomeni jaotatavus/jaotamatus on tihedalt seotud arvuga: ainsuslikeana jaotamatud noomenid on mitmuslikeana jaotatavad (kui pole tegemist plurale tantum-sõnaga või komplekti tähistava mõistega).

Partitiivsubjekt saab esineda ainult subjektnoomeniga väljendatud mõiste jaotatavuse korral (kõne all on eksistentsiaallause subjekt). Subjekt on partitiivis, kui tegevusse on haaratud osa või ebamäärane hulk subjektnoomeniga väljendatud mõistest, st kui subjekti kvantitatiivne speetsies on indefiniitne. Partitiivsubjekt on kindlaks eelduseks lause eksistentsiaalsele tõlgendusele, kontekstivaba nominatiivsubjektiga lause on mõnel juhul tõlgendatav nii eksistentsiaalselt kui mitteeksistentsiaalselt, nt Peenral on lilled (vrd Ereht 1978 : 4; Sang 1983 : 91).

Objektnoomeni jaotatavuse korral (kui põhisoñnaks olev verb on irresultatiiv-resultatiivne) sõltub objekti vorm samadest teguritest kui subjektil: objekt on partitiivis ainult indefiniitse kvantitatiivse speetsiese puhul, st siis, kui põhisoñnaga väljendatud tegevus haarab osavõi ebamäärast hulka objektnoomeniga tähistatud mõistest. Väärub märkimist, et kui jaotavasulise eksistentsiaallause partitiivsubjekti põhiliseks ülesandeks on väljendada partsiaalsust, siis osa märkiv partitiivobjekt on võrreldes teiste partitiivobjekti liikidega suhteliselt haruldasem. Partitiivobjekti olulisemaks ülesandeks on viidata tegevuse aspektile; sellisel juhul ei sõltu objekti vorm otseselt objektnoomeni konsistentsist (vrd Siro 1943 : 280; Hakulinen, Karlsson 1979 : 183).

Vaadeldes noomeniga väljendatud mõiste konsistentsist sõltuvat partitiivi, tuli paratamatult käsitleda ka teist subjekti ja objekti vormi mõjutavat tegurit, mis on seotud noomeniga, s.o. subjekt- või objektnoomeni kvantitatiivse speetsiese definiitsust/indefiniitsust. Nagu juba eespool nägime, on partitiiv võimalik ainult indefiniitse kvalitatiivse speetsiese korral. Seejuures on kaks nimetatud tegurit omavahel tihedalt seotud: kvantitatiivse speetsiese definiitsus/indefiniitsus tuleb arvesse ainult jaotatava noomeni puhul ja jaotatava noomeni vorm subjekti või objektina sõltub alati kvantitatiivse speetsiese definiitsusest/indefiniitsusest.*

Eesti keel käitub subjekti definiitsuse/indefiniitsuse suhtes mõneti erandlikult. Kui soome keeles märgitakse kvan-

* Objekti vorm sõltub noomeni jaotatavusest/jaotamatusest ja definiitsusest/indefiniitsusest ainult kaheaspektilise põhisoñna puhul

titatiivse speetsiese indefiniitsust järjekindlalt partitiivsubjektiga, siis eesti keeles on see fakultatiivne. Tekitab olukord, kus partitiivsubjekt ja nominatiivsubjekti sisaldavad laused on põhimõtteliselt ühesuguse tähendusega, nt Metsas kasvab p u i d / Metsas kasvavad p u u d. Võimalik on siiski ainult indefiniitsuse puhul nominatiivsubjekti kasutada, vastupidine asendus arvesse ei tule.

Brandlikult käituvad subjekti ja objekti vormivahelduse suhtes mõned pronoomenid. Näiteks eesti pronoomen mis on küsiva asesõnana eelistatavalt nominatiivis. Selline suund tuleb esile nii subjekti kui objekti puhul. Soome pronoomen mikä käitub samuti nagu teised noomenid. Olulised erinevused eesti ja soome keele vahel on seotud personaalpronoomenite ja pronoomeni kes/kuka kasutamisega subjekti või objektina. Eesti keeles eelistatakse kõigist nimetatud pronoomenitest tarvitada partitiivobjekti (partitiivobjekt esineb ainsa võimalusena meie ja teie puhul). Subjektina on nad jaatavasisulisel lauses nominatiivsed (vrd Tauli 1968: 223).

Soome keeles kasutatakse ainsuslike personaalpronoomenite ja pronoomeni kuka puhul spetsiaalset objektikäänet (t-lõpulist akusatiivi), mitmuslikes personaalpronoomenites on levinud t-lõpuline mitmuse nominatiiv (Hakulinen, Karlsson 1979 : 188). Üldiselt tuleb kõigi nimetatud pronoomenite puhul soome keeles arvesse normaalne akusatiivi/partitiivi vaheldus.

t-lõpuline akusatiiv võib soome nn omamiskonstruktsioonis (omistuskonstruktio) olla ka subjekti käändeks. See on viinud mitmed uurijad järeldusele, et omamiskonstruktsioonilise eksistenstiaallause subjekt on tegelikult objekt. Nimetatud tõlgendust toetab ka lause tähendus: Minulla on s i n u t 'mina oman sind' (Hakanen 1978 : 50-51; Hakulinen, Karlsson 1979 : 176-177).

Esmajärjekorras mõjutab nii subjekti kui ka objekti käände valikut põhiseksaks olev verb. Noomeniga seotud tegurid saavad subjekti või objekti vormi valikul kaasa rääkida alles siis, kui verbiga seotud tegurid on andnud võimaluse ühe või teise vormi kasutamiseks.

Subjekt saab olla partitiivis ainult eksistentsiaallausel, st partitiivsubjekti võimalikkus lauses sõltub verbi semantilisest iseloomust. Seejuures tuleb tähele panna asjaolu, et eksistentsiaallausel võib esineda partitiivsub-

jekt aga ei pea esinema, niisiis otseselt mõjustavad subjekti vormi siiski noomeniga seotud tegurid.

Eksistentsiaallause predikaadiks on verb, mille semantikas domineerib olemiselement, tegevussisu kas puudub või on eksistentsiaalsuselemendi poolt tagaplaanile surutud (Hakulinen, Karlsson 1979 : 166-168). Enamasti on selline verb intransitiivne, erandjuhul võib eksistentsiaallause öeldiseks olla ka transitiivne verb; seda juhul, kui lauses pole objekti (Hakulinen, Karlsson 1979 : 167; Hakanen 1972 : 42, 1978 : 10; Denison 1957 : 114; Nemvalts 1978 : 21).

Objekti vorm sõltub samuti verbi semantilisest iseloomust, ent sellel pole niisama olulist funktsiooni kui subjekti puhul. Kui partitiivsubjekt saab esineda ainult eksistentsiaallauses, siis partitiivobjekti võib põhimõtteliselt saada iga transitiivne (või antud kontekstis transitiivselt mõtestatud) verb. Eespool toodud skeemist (vt joonis 2) nähtub, et verbi semantiline iseloom mõjustab objekti vormi ainult jaatavasisulisel lauses. Eitava- või kahtlevasisulise lause objekt on alati partitiivis.

Objekt laiendab üldjuhul transitiivset verbi. Kui partitiivsubjekti predikaadiks saab olla ainult verb, millel konkreetne tegevussisu puudub või on eksistentsiaalsuselemendi poolt tagaplaanile surutud, siis (partitiiv)objekti põhisõnaks on just mingit konkreetset tegevust väljendav verb. Objekti vormi määrab nimetatud tegevuse aspekt, st objekti vorm sõltub sellest, kas tegevuse tagajärjel toimub mingi oluline muutus objektnoomeniga väljendatud mõistes ehk subjekti ja objekti suhetes või ei (Hakulinen, Karlsson 1979 : 183).

Irresultatiivse e partitiivse verbi aspekt on alati irresultatiivne, st temaga väljendatud tegevus ei põhjusta olulist muutust objektnoomeniga tähistatud mõistes või subjekti ja objekti suhetes. Irresultatiiv-resultatiivse e kaheaspektilise põhisõna puhul on võimalik väljendada nii irresultatiivset kui ka resultatiivset aspekti. Tegevuse resultatiivsust/irresultatiivsust saab siiski märkida ainult objektnoomeni jaotamatuse korral, vastasel juhul on objekti vormil teised ülesanded. Kui tegevuse aspekt on irresultatiivne, kasutatakse alati partitiivobjekti, resultatiivset aspekti väljendab akusatiivobjekt.

Kui subjekti puhul said partitiivsuse otseseks põhjustajaks olla ainult noomeniga seotud tegurid (lause eksis-

tentsiaalsus on ainult partitiivsubjekti kasutamise eelduseks), siis partitiivobjekti tarvitamine võib tuleneda ka vahetult verbiga seotud teguritest. Olenemata objektnoomeni- ga väljendatud mõiste jaotatavusest/jaotamatusest ja objekti defiiniitsusest/indefiiniitsusest laiendab irresultatiivset põhisõna alati partitiivobjekt.

Kaheaspektilist verbi laiendava objekti vormi otseseks mõjustajaks võivad olla nii noomeni kui ka verbiga seotud tegurid. Kui objektnoomeni- ga tähistatud mõiste on jaotatav, sõltub objekti vorm kvantitatiivse speetsiese defiiniitsusest/indefiiniitsusest (s.o verbiga seotud teguritest); jaotamatu objektnoomeni korral määrab objekti vormi tegevuse aspekt (s.o verbiga seotud tegur). Viimasel juhul ei tingi objekti vormi ainult verb, aspekti mõjustavad muuhulgas mitmed semantilised seigad, subjekti ja objekti suhted jms.

Kolmanda, ent mitte vähem olulise tegurina tuleks käsitleda lause sisu mõju subjekti ja objekti vormile. Siiani vaadeldi partitiivsubjekti ja -objekti jaatavasisulisel lauses. Eitava ja kahtleva sisuga lause subjekt ja objekt käituvad mõneti erinevalt.

Üldiselt valitseb seisukoht, et partitiivsubjekti saab kasutada ainult eksistentsiaallausel (vrd Mihkla jt 1974 : 63-65; Mihkla, Valmis 1979 : 44-47; Hakulinen, Karlsson 1979 : 167-168). Seega võib ka eitava või kahtleva lause subjekt olla partitiivis a i n u l t eksistentsiaallausel. Samas on partitiivsubjekti peetud kohustuslikuks eksistentsiaallause eitava või kahtleva sisu korral. Veidi erinevalt läheneb probleemile J. Sang, väites, et partitiivsubjekt eitavas lauses ei ole absoluutseks tunnuseks lause eksistentsiaalsuse kohta, sest teise tegurina määrab lause eksistentsiaalsuse tema temaatiline struktuur (J. Sang kasutab terminit partisaalsubjekt). Näiteks lausel R o t t e e i o l e l a e v a s on nii eksistentsiaal- kui ka mitteeksistentsiaallause tunnuseid, samal ajal kui lause L a e v a s e i o l e r o t t e on puhas eksistentsiaallause (Sang 1983 : 97). Käesolevas artiklis jäädakse traditsioonilisele seisukohale ning vaadeldakse mõlemaid eespool toodud variante kui puhtaid eksistentsiaallauseid.

Lause eitav või kahtlev sisu põhjustab niisiis tingimusetult objekti partitiivuse, subjekti puhul peetakse üldiselt olulisemaks verbi semantikat. Partitiivsubjekt on võimalik ainult eksistentsiaallausel.

Nagu eespool mainitud, on eksistentsiaallause predikaadiks üldjuhul intransitiivne verb; objekt laiendab tavaliselt transitiivset verbi. Sellest lähtudes ei peaks kunagi tekkima olukorda, kus partitiivsubjekt ja -objekt esinevad korraga ühes ja samas lauses. Vaadeldes konkreetseid tekste näeme, et verbide transitiivsus/intransitiivsus pole sugugi kindel tunnus. Pigem on tegemist verbi transitiivsuse või intransitiivsuse aktualiseerumisega tekstis (vt Karlsson 1963 : 40-43). Eksistentsiaallause predikaadiks võib olla üldiselt transitiivseks peetud verb, kui lauses pole objekti, nt e Ouel mängib lapsi (⁺palli); ja objekt võib laiendada lauses transitiivselt mõtestatud intransitiivset verbi, nt e Mari naeratas oma kõige veetlevamat n a e r a - t u s t (vt ka Hakulinen, Karlsson 1979 : 167-168; Rätsep 1973 : 20).

Nimetatud tingimustes võib tekkida situatsioon, kus osutub võimatuks otsustada, kas tegemist on partitiivsubjekti või -objektiga. Subjekti ja objekti piirialadele jääb näiteks predikaatverbe vaja olema/minema, tarvis olema/minema, samuti meteoroloogilisi verbe ning mitmeid inimese füüsilisi ja vaimseid avaldusi väljendavaid verbe laiendav partitiivne noomen, nt e Sajab vihma, sm Sataa räntää sm Jalkoja särkee.

Soome partitiivsubjekti vaadeldes tekkis probleeme ka partitiivsubjekti ja -predikatiivi eraldamisel, nt Oli hiljaista, On jo valoissa (vt ka Denison 1957 : 111-114; Hakanen 1978 : 55; Karlsson 1963 : 47). Ilmselt kuuluvad sellised juhud subjekti ja predikatiivi piirialadele, ilma kontekstita on nende kuuluvuse kohta raske midagi kindlat öelda.

K a s u t a t u d k i r j a n d u s

Denison, N. 1957, The Partitive in Finnish. Suomalaisen Tiedeakademian toimituksia, sarja B, nide 108. Helsinki; Erelt, M. 1978, Märkmeid partsiaalsubjekti kohta eesti keeles. Keel ja struktuur 9. Tartu, lk. 3-9; Hakanen, A. 1972, Normaallause ja eksistentsiaallause. Sananjalka 14. Turku, lk. 36-76; Hakanen, A. 1978, Kontrastiivista lauseanalyyssia. Eksistentsiaallauseet. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja. Turku; Hakulinen, A., Karlsson, G. 1979, Nykysuomen lauseoppia, Jyväskylä; Karlsson, G. 1963, Suomen kielen subjekti- ja predikaattikysymyksiä. Virittäjä I. Helsinki, lk. 40-57; Karlsson, G. 1979, Totaalisuus ja partiaalisuus suomen lauseopin käsitteinä ja termeinä. - Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kieli-

tieteen laitoksen julkaisuja 9. Turku, lk. 45-61; K o n t, K. 1963, Kaandsõnaline objekt läänemeresoome keeltes. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused IX. Tallinn; M i h k l a j t 1974 = Mihkla, K., Ran-nut L., Riikoja, E., Admann, A. Eesti keele lauseõpetuse põhijooned I. Lihtlause. Toim: E. Nurm. Tallinn; M i h k - l a, K., V a l m i s, A. 1979, Eesti keele süntaks kõrgkoolidele. Tallinn; N e m v a l t s, P. 1978, Eksistent-siaallauseist. - Keel ja struktuur X. Tartu, lk. 10-41; R a j a n d i, H., M e t s l a n g, H. 1979, Määratata ja määratud objekt. Tallinn; R ä t s e p, H. 1973, Elemen-taarlauseid eesti keeles. - Keel ja struktuur 8. Tartu, lk. 3-10; S a n g, J. 1983, Eitus eesti keeles, Tallinn; S i r g, P. 1943, Jaolliset ja jaottomat substantiivit. - Virittäjä, Helsinki, lk. 276-290; T a u l i, V. 1968, To-ttaalobjekt eesti kirjakeeles. - Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 145. Helsinki, lk. 216-223.

Тийна Р ю й т м а а
 (Таллин)

СУБЪЕКТ И ОБЪЕКТ В ФОРМЕ ПАРТИТИВА В ЭСТОНСКОМ
 И ФИНСКОМ ЯЗЫКАХ

Р е з ю м е

В статье рассматриваются проблемы дистрибуции морфологической формы субъекта и объекта в сравнительном плане в эстонском и финском языках. Во-первых, партитивный субъект является факультативным в утвердительном экзистенциальном предложении эстонского языка, но obligatory в предложениях такого же типа в финском языке. Во-вторых, различия имеются в употреблении партитивного объекта при квазирезультативных глаголах - в эстонском языке здесь по сравнению с финским более распространены объект в партитиве. В-третьих, в предложениях финского языка субъект с неопределенным количественным специесом всегда в форме партитива, в эстонском языке здесь возможна альтернатива форм номинатива и партитива. В-четвертых, некоторые различия имеются в употреблении номинативного или партитивного объекта/субъекта, если в данной синтаксической функции выступает местоимение эст. kes / фин. kuka.